

Péntek János – Benő Attila

A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)

Erdélyi Múzeum-Egyesület – Gondolat Kiadó,

Kolozsvár–Budapest, 2020.

ISBN 978-606-739-153-4, p. 473

1998-ban indult útjára a Kárpát-medencei kisebbségi magyarok nyelvhasználatának vizsgálatáról szóló könyvsorozat, aminek korábbi kötetei a kárpátaljai¹ (1998), a vajdasági (1999), a szlovákiai (2000), az ausztriai és szlovéniai (2012), valamint a horvátországi (2016) magyarok sajátos nyelvi világát mutatják be. A régió-monográfiák sorozat-szerkesztője, Kontra Miklós nyelvész szerint, az említett kötetek kiindulópontja egy keret-kutatás adatai és a vizsgálatban képviselt objektív szemlélet által „...tabut feszegetnek és méhkasba nyúlnak...” (Péntek & Benő, 2020, p. 19), ugyanis a kétnyelvűségben élő magyarok sajátos nyelvhasználata kerül az érdeklődés középpontjába.

2020-ban jelen meg egy újabb területi monográfia, *A magyar nyelv Romániában (Erdélyben)* címmel. Ez a kötet a 21. század

eleji nyelvi folyamatokat ismerteti, történelmi keretbe ágyazva, szociolingvisztikai és nyelvhasználati aspektusait elemezve, valamint a kontaktológiai jelenségek gazdag táráat mutatva be. Az említett megközelítések fényében az olvasó az erdélyi magyar közösség nyelvhasználatának azt a szakaszát ismerheti meg, ami „túlélte” az 1989 előtti elszigetelődést és szétfejlődést, majd egy olyan korszakába jutott, amikor az erdélyi magyar nyelvközösség újra a szélesebb körű magyar nyelv és kultúra részeként nyilvánulhat meg.

A tanulmánykötet egy 20. század végi és egy 21. század eleji kutatás adatait dolgozza fel, pontosabban egy 1995–1996-os (216 fős minta), valamint egy 2009-es (több mint 4000 adatközlőre alapuló, a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet által elvégzett kutatás) adatgyűjtés elemzését tartalmazza. Ebben az összefüggésben kijelenthető, hogy a kötet a századfordulós átmenet nyelvi sajátosságait dokumentálja.

A kötet szerkesztését egymáshoz logikusan kapcsolódó alfejezetek alkotják. Elsőként az olvasó az erdélyi nyelvhasználat történetével ismerkedhet meg, az erdélyi népek és nyelveik múltjába nyerhet betekintést. Ezt követően a magyar nyelvközösség néhány fontosabb jellemzője kerül bemutatásra, a 21. század második évtizedéből. A szerzők megállapítása külön figyelmet érdemel: „Az egyén és a közösségi identitást a nyelv köti össze, az anyanyelvnek az *etnikai, nemzeti* szintig van (különleges) jelentősége. Az egyéni, valamint a lokális és regionális identitásnak is van nyelvvaltozatbeli megfelelője: a vernakulás, a helyi nyelvjárás, a nyelvjárási régió. Ez is identitást fejez ki, erősíti a közösségen belüli szolidaritást. Előfordul, hogy kívülről (vagy akár belülről is) manipulatív szándékkal szembeállítják őket (pl. csángót a magyarral, székelyt a magyarral, erdélyi magyart a magyarországi magyarral), pedig nyilvánvaló, hogy ezek nem alternatívái egymásnak, hanem egymásba épülnek, kontinuumot alkotva egymást erősítik...” (Péntek & Benő, 2020, p. 73).

¹ Csernicskó, I. (1998). A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén. Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely., Göncz, L. (1999). A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban). A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén. Osiris Kiadó – Fórum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely., Lanstyák, I. (2000). A magyar nyelv Szlovákiában. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén. Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely., Szépfalusi, I., Vörös, O., Beregszászi, A. & Kontra, M. (2012). A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában. Gondolat Kiadó., Fancsaly, É., Gúti, E., Kontra, M., Molnár Ljubić, M., Oszkó, B., Siklósi, B. & Žagar Szentesi, O. (2016). A magyar nyelv Horvátországban. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén. Gondolat Kiadó – Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet.

Demográfiai adatok és településszerkezetek, gazdasági és társadalmi mutatók elemzésének hátterében ismerhetjük meg az asszimilációt támogató fontosabb tényezőket és a szórványosodás jelenségét, ami a nyelvhasználat térvészítésében, a nyelvi regiszterek sorvadásában nyilvánul meg. A fejezet érdekes adattal zárul: egy szociológiai profilból kiindulva az átlag erdélyi magyar beszélő nyelvi profilját ismerhetjük meg.

Az említett profil alakulását meghatározó makroszociális háttértényezők közül a romániai törvényi háttér kiemelt figyelmet kap. A szerzők megállapítása szerint a kisebbségi jogokat megtartó, de rejtett módon asszimiláló nemzetállami politikának jelei mutathatók ki, és ez elsődlegesen a felcserező kétnyelvűséget erősíti, a mellérendelő helyett. Ugyanakkor az erdélyi magyarok a „nyelvi vernakularizmus” ideológiájához kötődnek, a tudatos nyelvhasználatra, a nyelvi presztízis fenntartására törekednek.

A nyelvpolitikai ideológiák gyakorlati megvalósítása az oktatási rendszer különböző szintjein történik. Ma a magyar lakosságnak újra lehetősége van óvodától egyetemig magyar nyelven tanulni, mindezek ellenére jelentősek a román tannyelvű iskolaválasztási döntések is, főképp a jobb „érvényesülés” és a társadalmi beilleszkedés céljából. Szociológiai mérések alapján: „A középfokú oktatásban... 2002-ben... a magyar nemzetiségűek mintegy 28 százaléka román nyelven tanult, 2011-ben pedig ez 21 százalékra mérséklődött...” (Veres, 2015, p. 90, idézi Péntek & Benő, 2020, p.179).

Napjainkban egyre aktuálisabbá válik a magyar nyelv helyzetének vizsgálata a kibertérben, hiszen egyrészt nyelvhasználati szabadságot, de ugyanakkor a nyelvi sokszínűség megtapasztalásának lehetőségét is hordozza, ugyanakkor a funkcionális nyelvtanulásra is motiváló keretet biztosíthat. A kötet szerzői kiemelik a felelős jelenlét fontosságát, ugyanis a kibertér a széteső közösségeket, hálózati közösségekké alakíthatja, míg nyelvpedagógiai összefüggésben a szabad kommunikációs tér és a digitális

segédeszközök a szórványosodás visszacsorításában, a nyelvi revitalizációban belső rendszerezői elemekké minősülhetnek.

A kötet hatodik és hetedik fejezetei a kétnyelvű lét sajátos arculatait mutatják be. Elsőként azokat az informális és formális nyelvi szocializációs szinteket, tényezőket ismerhetjük meg, amelyek sajátos módon strukturálják az erdélyi magyarok nyelvtudásának elrendeződését, a második (román) és az idegennyelvek összefüggésében. A kétnyelvű létmód a kontaktusjelenségekben mutatkozik meg: a szerzők igen gazdag nyelvi anyaggal szemléltetik a két nyelv (magyar-román) határán megjelenő bizonytalanságokat, frusztrációkat, a relatív kontaktusjelenségek megnyilvánulásait, az analitikus szerkezetek érvényesülésben, a feminizálásban, a kicsinyítésben, a szórendi változásokban, a számbéli egyeztetésekben, a településnevek ragozásában, valamint a kölcsönzések változatos formáiban.

A monográfia záró részében az egyéni és közösségi nyelvi jogok viszonyára reflektálnak a szerzők, és arra a következtetésre jutnak, hogy továbbra is minimális a magyar nyelvközösség „autonóm mozgástere”. Az ismertetett nyelvi folyamatok fényében fontossá válik tudatosítani, hogy a nyelv alapvető tényezője a közösség életképességének és versenyképességének, így a nyelv és kultúraörzés nem lehet önmagában egy nemes cél, hanem egy eszköz is az anyanyelv által nyújtott fejlődési és önfejlesztési lehetőségek építő működtetésében.

Következtetésképpen elmondható, hogy a kötet átfogó képet nyújt az erdélyi magyarok kétnyelvű létéről, ezért ezt a könyvet azoknak a nyelvészeknek, kutatóknak, oktatóknak, hallgatóknak ajánlom figyelmébe, akik a bemutatott nyelvi közösség, valamint a kétnyelvűség (akár többnyelvűség) regionális működési mechanizmusai iránt érdeklődnek. Ez a monográfia egyben tükröt tart a közösségnek nyelvhasználati folyamataira vonatkozóan, így meglátásom szerint a tudatos nyelvi magatartásra nevelés egy alap eszközeként is szolgálhat.

Tódor Erika-Mária